

06 נובמבר 2023

-בהול-

לכבוד
מר משה ארבל
שר הפנים

באמצעות הדוא"ל: sar@moin.gov.il
פקס: 077444800

א.נ,

הנדון: פגיעה בנשים וילדים מהחברה הבדואית- בכפרים הלא מוכרים בזמן המלחמה

בשם עמותת איתך מעك (מעכי) - משפטניות למען צדק חברתי, המפעילה (בין היתר) מרכז זכויות נשים בדואיות, הרינו לפנות באופן בהול בעניין שבנדון כדלקמן:

רקע כללי על העמותה

1. עמותת איתך מעכי משפטניות למען צדק חברתי (להלן: "העמותה"), הינה עמותה הפועלת למעלה מ-20 שנה במרחב הפמיניסטי באמצעות הכלי המשפטי לקידום נשים בישראל. העמותה פועלת למען השמעת קולותיהן המגוונים של נשים בזירה המשפטית והציבורית ופועלת על פי התפיסה כי על המשפט לכלול את זוויות המבט הייחודיות של נשים **מכלל הקבוצות בחברה** ולהבטיח את נגישותן המלאה למימוש זכויותיהן. בתוך כך העמותה מפעילה בפריסה ארצית (צפון, מרכז ודרום) קווי סיוע וייצוג משפטי ללא עלות לנשים, בתחומי התעסוקה (בשכר נמוך) והביטוח הלאומי.

2. **מרכז האישה הבדואית**- העמותה מפעילה מרכז לנשים בדואיות בנגב זה **למעלה מ-15 שנה** ומתמקד בקידום הנשים הבדואיות ורווחתן במישור האישי והחברתי. מתוך כך, המרכז קיים עבור נשים מהחברה הבדואית כמרכז סיוע למיצוי זכויות, ליווי והכוונה בשלל תחומים וסוגיות ובעיקר בתחומי התעסוקה, בתחום החובות, הביטוח לאומי וכן סיוע בכל הקשור לאלימות במשפחה.

3. **עמותת איתך-מעك (מעכי) פועלת זה שנים ארוכות לקידום ליישום היעדים הגלובליים של האו"ם לשנת 2030**, המחייבים את ישראל לפי החלטת ממשלה 4631 מיום 14.7.2019. יעדי האו"ם מחייבים, בין היתר, הגנה על נשים, נערות וילדות מפני אלימות, ייצוג לנשים במוקדי קבלת ההחלטות, קידום ביטחון תזונתי, בריאות, חינוך ומאבק בעוני. אנו סבורות שהמסר של היעדים "לא להשאיר אף אחת ואחד מאחור" מהווה מצפן חשוב שצריך ללוות את קבלת ההחלטות בימים קשים אלה. היעדים גם מתווים דרך של שותפות בין מגזרית להשגת היעדים. ארגוני החברה האזרחית מכירים את הצרכים בשטח, ולכן שיתוף הפעולה איתם הוא קריטי, לצורך הטיפול בפערים ויציאה מהמשבר העמוק שנקלענו אליו.

4. **מתחילת המלחמה** אנחנו במרכז לזכויות נשים בחברה הבדואית בעמותת איתך מעכי פועלות לתת מענה לצרכים שמגיעים אלינו מהשטח, בראש ובראשונה חלוקת סלי מזון ומתן סיוע רגשי לנפגעות חרדה ומשפחות שאיבדו את יקיריהן או שהם נעדרים. העבודה שלנו נעשית מתוך הקהילה למען הקהילה ומערך הסיוע מופעל על ידי מתנדבות מתנועת "אלנשמיות" - מנהיגות נשים בכפרים הלא מוכרים, נשים מעוררות השראה שבתוך כל הקושי בחרו להקדיש את זמנן לעזור לקהילה - לקדם את מה שחשוב לנשים עצמן ולהבטיח שגם הנשים השקופות ביותר יקבלו מענה. בין היתר, אנחנו שותפות להקמת

מרכז התרומות הערבי-יהודי ברהט, אשר ביקרת בו לאחרונה.

5. הנשים הבדואיות בנגב, ובמיוחד הנשים בכפרים הבלתי מוכרים ובכללן נשים חד הוריות, חסרות מעמד, אלמנות, חיות בתנאים קשים של עוני ואבטלה, שעולים על אלה המוכרים בקרב אוכלוסיות שונות, והן מתמודדות עם אתגרים כבירים שהם תוצאה של השתייכות למיעוט מדוכא ומיקומן הפריפריאלי, דרום הארץ, אתגרים המועצמים ביתר שאת בעת מצב המלחמה הנוכחי.
6. לאור האמור, ומתוך המומחיות הרבה, הפעילות ועבודתנו בשטח, ופניות שהתקבלו במרכז הזכויות לנשים בדואיות וקו הייעוץ ועדויות שאספנו, נבקש לפרט במכתב זה את האתגרים והצרכים בכל הנוגע לנשים בחברה הבדואית בעת המלחמה וההשלכות הנובעות ממנה, ומתן הצעות למענים הנדרשים.

מטרת פנייתנו

ב-7 באוקטובר 2023 נכנסה מדינת ישראל לאחת מן המלחמות הקשות בתולדותיה בעקבות מתקפת טרור אכזרית, אשר כוונה בעיקרה כלפי אזרחים ואזרחיות, ללא כל הבחנה. מעבר להיקף העצום והמחריד של נרצחים ונרצחות, פצועים ופצועות, חטופים וחטופות הנתונים לסכנת חיים ממשית ואנשים ונשים שאיבדו את כל עולמם, ומעבר לאסון הבלתי נתפס של יישובי עוטף עזה והאיוס המתמשך עליהם ועל כל יישובי הדרום ומרבית אזורי המדינה, מרבית האזרחים והאזרחיות מושפעים ממצב החירום המתמשך, בהיבטי החיים השונים. בין כלל ההשפעות הקשות והנרחבות, ניתן להצביע על טווח משמעותי של השלכות הנוגעות באופן ישיר או מוגבר לנשים, נערות, ילדות וילדים בחברה הבדואית, הן בשל מאפייני אוכלוסייה זו והצרכים הרלוונטיים אליה באופן ייחודי או מועצמים בתקופה זו, והן בשל הפגיעה הדרמטית, מאז פרוץ המלחמה, במענה המדינתי לצרכים בסיסיים וחיוניים שקשורים באוכלוסייה זו. מעבודת השטח עם הנשים עצמן, מפניות שהגיעו אלינו למרכז הזכויות לנשים בחברה הבדואית וקו הייעוץ של **עמותת איתך מעכ"ם** ומעדויות שנאספו במסגרת ליווי וטיפול רגשי לנשים, אנו מזהות פגיעה והזנחה של היבטים משמעותיים הנוגעים להורות וחינוך לנוכח צמצום או ביטול המסגרות החינוכיות, היבטים תעסוקתיים ייחודיים, היבטים הנוגעים לאלמנות כנגד נשים, למוגנות וביטחון אישי, חוסן נפשי ועוד.

נשים מהחברה הבדואית תושבי ותושבות הכפרים הבלתי מוכרים נחלו פגיעה קשה במהלך המלחמה, 9 מהתושבים נחטפו ו-16 נהרגו, בתים רבים נהרסו והתושבים נותרו ללא קורת גג וללא הגנה. הכפרים הבדואים הבלתי מוכרים בנגב נמצאים בקו האש תוך ספיגת אבדות קשות, נשים וילדים נותרו מופקרים לגורלם שכן אין כל מיגון בבתים ובבתי הספר ביישובים אלו.

הצרכים והמענים המוצעים

בטחון – מאות משפחות בחברה הבדואית, ובפרט מהכפרים הבלתי מוכרים, נפגעו קשות במלחמה. – בכפרים הבלתי מוכרים בנגב יש כ-140 אלף תושבים, ללא מיגון, שנשארים שקופים גם במלחמה והממשלה אינה רואה את הצרכים הקיומיים שלהם בחירום, כמו גם בשגרה.

מאז תחילת הלחימה, סובלת החברה הבדואית בדרום ממחסור גדול במיגוניות ובממ"דים, בעיקר בכפרים הבלתי מוכרים. שטחי הכפרים הבלתי מוכרים מוגדרים כשטחים פתוחים ואינם מכוסים על ידי כיפת ברזל. אף על פי שישנה מגמה בשבועות האחרונים למגן את החברה הבדואית ומתן פתרונות מיגון זמניים, עדיין מרבית היישובים והכפרים נותרו נכון להיום ללא מיגון, ובלי שום סיכוי לשרוד בעת ירי רקטות. במצב זה אזרחים ואזרחיות חשים מופקרים לגורלם, ותחושת חוסר האונים גוברת בקרב נשים וילדים בפרט.

להמחשת תחושות קשות אלו, להלן ציטוטים של חלק מהעדויות שנאספו על ידנו בנושא זה:

- "אין לנו לאן ללכת, לא יודעים אם לצאת החוצה או להישאר בפנים,

כי שום מקום לא מוגן. הלכתי לבית הספר אבל גם שם אין מקלטים." פ'. אלזרנוג

• "הבת של בת 8, עברה טראומה.

בלילה היא לא רוצה לישון והיא

אפילו חזרה להרטיב. כשמתחילות

אזעקות היא בוכה ושואלת אותי אם

אנחנו הולכים למות" א'. אבו תלול.

זאת ועוד. משפחות החטופים והנרצחים, ובעיקר אלו בהן נשארו הנשים חד-הוריות, מרגישות נטושות ואבודות, לא יודעות מה והאם בכלל יש מתווה להחזרת החטופים למשפחותיהם.

מענים מוצעים –

- לערוך מיפוי של כל האזורים נעדרי המיגון ביישובים הבדואיים ובכפרים, ולהציב ללא דיחוי ממ"דים ומיגוניות, ולפעול ביתר שאת בכל הנוגע לכפרים הבלתי מוכרים לטובת הובלת מבנים ממוגנים אשר יתנו מענה לתחושת הביטחון הבסיסי המגיע לכל אדם. על הממשלה לספק לאלתר את צרכי הביטחון של האזרחים באזור, החל מביטחון פיסי, הכולל קורת גג, מקלטים ומיגוניות, דרך ביטחון תזונתי, רגשי ובריאותי.

- מתן מעטפת כוללת עבור משפחות הנרצחים, החטופים והנעדרים בקרב החברה הבדואית, הכוללת מתן מידע, ליווי וסיוע בנוגע למיצוי זכויות, תמיכה כספית, תמיכה נפשית ומתן טיפולים רגשיים עבור המשפחה, ובגיבוש מתווה מדיני להחזרת החטופים.

בטחון תזונתי – נשים רבות בחברה הבדואית חיות תחת קו העוני, בדומה לשאר האוכלוסייה נשים בחברה הבדואית נאלצו להימנע מלהגיע למקום העבודה יחד עם ילדיהן. מלחמת חרבות ברזל הממושכת והצפויה להימשך הובילה למצב כלכלי עוד יותר גרוע. הגבלות בתנועה, בשל תחבורה ציבורית שהיתה בין כה וכה רעועה טרם המלחמה וחששם של ספקים להיכנס ליישובים הערבים ולכפרים בשל העדר מיגון הביא למחסור משמעותי במוצרים חיוניים במכולות ובסופרים.

בכפרים הלא מוכרים בנגב עיקר תעסוקת הנשים הייתה עבודה בשטח בתור חקלאיות ביישובי העוטף, במיוחד בקרב נשים חד-הוריות, פרודות, אלמנות, וזה היה מקור הכנסתן היחיד. מתוך העדויות כפי שעולות מפעילותינו בשטח מצבי קיצון קשים נראו בקרב חסרות מעמד אשר להן אין תמיכה מגורם ממשלתי כלשהו ובכלל זה לא מגיעות להן זכויות וקצבאות מהביטוח הלאומי. במצב דברים זה, משפחותיהן סובלות מחוסר תזונה ואף מחרפת רעב של ממש.

ביטחון תזונתי נסמך כרגע ברובו על פעילות התנדבותית של החברה האזרחית. אנחנו בעמותה חילקנו עד היום כמעט 800 סלי מזון במסגרת החמ"ל היהודי - ערבי המשותף ובסיוע מתנדבות מתנועת "אלנשמאית" - נשים מנהיגות מהכפרים הלא מוכרים, תנועה המורכבת מ-16 מתנדבות מהכפרים הלא מוכרים בנגב, דבר שהקל מאוד חלוקת סלי מזון לנשים חד-הוריות או חיות תחת קו העוני וחסרות מעמד.

עם זאת, ישנן פניות רבות מנשים שזקוקות אשר פונות אלינו ומבקשות תמיכה בקבלת מזון עקב מחסור תזונתי. מספר הפניות אלינו עלה מ-350 למעל 900 בתקופה זו.

מענה מוצעים

- על הממשלה לקחת על עצמה לדאוג לחלק מזון בתקופה זו לנזקקים ונזקקות לסיוע בתקופה זו (או לפחות לסייע תקציבית ברכישת המזון), בתיאום עם הנהגות הכפרים, תוך דגש על ייצוג לנשים, המכירות את הצרכים של הנשים הנזקקות ביותר.
- לחזק ולתמוך ביוזמות החקלאיות כגון גינות קהילתיות המהוות מקום לגידול מזון מקומי ובית ליוזמות קהילתיות משותפות.

חינוך – הפתרון הנוכחי, במסגרתו תלמידים הלומדים בבתי ספר ממוגנים נהנים מחזרה כלשהי לשגרה בעוד בבתי ספר שאינם ממוגנים, המצויים בעיקר ביישובים הערביים בפריפריה, לא מתקיימת למידה כלל, לא רק תעמיק את הפער הקיים ממילא בין תלמידים אלו ומשפחותיהם - אלא גם מהווה פתרון בלתי ממצה אשר מותיר בעיקר את הנשים הבדואיות המצויות בעורף שחוקות וללא יכולת לשוב לעבודה סדירה. יש לקיים מאמצים רבים יותר לקיים שגרת חיים אפשרית בעת חירום זו אשר דומה כי תימשך תקופה ארוכה. גם בתנאי אי הבהירות הקיימת על המדינה ליוזם פתרונות הרגישים גם לצורכי אימהות וילדיהן בחברה הבדואית וזאת כדי להמשיך לקיים פעילות משקית וכן לשמר את חוסנה החברתי של ישראל.

בהקשר זה למידה מרחוק ביישובים ובכפרים כפי שעולה מעדויות שהתקבלו, לא אפשרית נוכח תשתיות תקשורת ואינטרנט רעועות שאינן מאפשרות חיבור לזום ולמידה רציפה מרחוק, תקשורת בין ילדים לצוות החינוכי של הגנים ובתי הספר שלהם. חוסר המעש בקרב ילדים. ותוהו העדר מסגרות ולו חלקיות בלבד, פעילויות הפגה והסחה, חוסר תקשורת עם צוות חינוכי ופסיכולוגי שהיה מסייע לעבד את הרגשות והפחדים המציפים אותם, אינו משפר את מצבם הנפשי הנותר מעורער ואף מחמיר.

נשים אימהות בעיקר מכפרים הלא מוכרים העלו צורך ובקשה לסייע להן לקיים פעילויות עבור הילדים כגון - סדנאות הפגה, פעילויות עבור הילדים והאימהות יחד, חוגי אומנות ויצירה, קריאת סיפורים לילדים, לקיים מפגשים חברתיים עם שאר חבריהם, וכן להתמקד בעיקר בלעודד שיח רגשי וטיפול לילדים המצויים בחרדה ומתח נפשי מוגבר נוכח העדר מיגון בכפרים, הגורמות לתחושת חוסר אונים ולהתפתחותן של הפרעות פיזיות והתנהגותיות. קיומה של שגרת יום יום כלשהי עבור הילדים תסייע להם להחזיר את תחושת הביטחון והחוסן הנפשי.

מענים מוצעים

- נדרש לערוך מיפוי של הצרכים ביישובים, היכן ניתן להתחיל לקיים למידה, היכן לספק מיגונויות וממדים על מנת לחזור לשגרת לימודים. וכן מיפוי של המחסור בצוותים חינוכיים, כיתות לימוד ותשתיות, כולל טכנולוגיות לצורך למידה מרחוק – מחשב לכל בית, לרבות בגילאי לידה עד גיל שלוש.
- גילאי לידה עד שלוש: יש לפעול למציאת פתרונות מידיים למסגרות אלו שהינן קריטיות לא רק לצורך התפתחותם של הפעוטות, אלא גם לצורך המשך הפעילות במשק, בין אם במציאת מבנים מוגנים חלופיים, בתגבור כוח אדם אשר יאפשר מענה לכלל הפעוטות בעת סכנה ועוד.
- איתור ומימון מידי של פתרונות מיגון נדרש גם עבור בתי ספר יסודיים אשר אינם ממוגנים, ברשויות הערביות ובפריפריה החברתית.
- מימון הסעות ילדים - מאזורים בהם בתי הספר אינם ממוגנים לאזורים בהם בתי הספר ממוגנים, ויצירת שגרת לימודים זו עד אשר פיקוד העורף יורה אחרת.

- הבטחת תשתיות טכנולוגיות ללמידה מרחוק, לרבות ציוד מחשבים וכיו"ב לתלמידים.

אלימות במשפחה ואלימות נגד נשים – תקופות חירום קיצוניות המתאפיינות בעליה בלחץ, חרדות, תסכול ופגיעה משפחתית וכלכלית, מביאות גם לעליה ניכרת במקרי אלימות ואלימות במשפחה. לנוכח היקף האלימות בחברה הערבית טרם המלחמה ובהתחשב בהפצה הנרחבת של נשק אזרחי וחימוש כיתות כוננות אזרחיות ברחבי הארץ, מעלות נשים רבות חשש מוגבר לשלומן ולחיייהן והמענים שנדרשו עוד לפני המלחמה נדרשים כיום ביתר שאת.

מדו"ח יוזמות אברהם עולה כי ברוב המכריע של מקרי רצח הנשים בחברה הערבית (83.3%), הרצח נעשה באמצעות כלי ירייה. ברוב המקרים מדובר בנשק בלתי חוקי אשר מקורו בנשק שנגנב מצה"ל ומבעלי רישיון נשק פרטי, כפי שעולה מנתוני קואליציית "האקדח על שולחן המטבח". לפיכך, הרחבת תפוצת הנשק ברישיון בישראל – משמעותה הלכה למעשה – נשק גנוב, בלתי חוקי, אשר פועל כנגד חפים מפשע, בהן נשים רבות.

סכנות הרחבת הנשק במרחב האזרחי דווקא בתקופה של מתיחות, טראומה, זעם והשלכות נפשיות קשות, ובתקופה בה, כפי שתואר לעיל, צפויה לעלות במידה ניכרת את שיעור האלימות במשפחה.

לפי הודעה שהתקבלה ב-20 באוקטובר מהמשרד לביטחון לאומי, בימים שמאז ה-7 באוקטובר הוגשו כבר 100,000 בקשות חדשות לרישיון נשק פרטי, מספר בקשות שמתקבל בדרך כלל במהלך שנה שלמה. לצד זאת, האגף לרישוי כלי ירייה לא מנהל כל פיקוח על נשק פרטי או על נושאי נשק פרטיים. מצב דברים זה מהווה להבנתנו סכנה של ממש לחייהם של אזרחים ואזרחיות רבים, ביניהם ילדים הנמצאים במסגרות חינוכיות המאובטחות ע"י נושאי נשק בוודאי נשים ילדים וילדות החיים תחת איום אלימות בביתם ועלולים להיות בסכנת חיים של ממש עם הכנסת נשק למעגל האלימות הקיים.

בקרב נשים בדואיות ישנה חוויה טראומתית מוגברת כאשר מרבית הנשים בחברה הבדואית גדלו בסביבה אלימה, מצב שעוד לפני כן גרם לנזק נפשי לנשים ופגיעה בתחושת הביטחון שלהן ובאמון שלהן באחרים. תחושות פחד וחוסר אמון נפוצות מאוד בקרב נשים בדואיות. פחד לחלוק את הכאב הפנימי ולהתלונן על אלימות. ועתה במצב החירום הנוכחי אי מתן תשומת לב לחשיבות הציבות הנפשית עבור נשים בדואיות, מהווה נקודת תורפה גדולה בהבנה והכלה של נשים ובסיוע להן להתמודד עם אלימות. לכן יש להיערך לקראת ריבוי מופעים של טראומה ופוסט טראומה בקרב נשים וילדים. ות נפגעי ונפגעות אלימות במשפחה בחברה הבדואית (אוכלוסייה פגיעה ממילא), אשר יקשו על תפקוד תקין ויפגעו ברווחתן הנפשית באופן בלתי הפיך במידה ולא יטופלו כראוי.

יש להדגיש ולציין את מצבן של נשים **חסרות מעמד** בהקשר זה – אלפי אזרחי המדינה הבדואים בדרום נשואים לנשים פלסטיניות שהן חסרות מעמד, נפגעות חוק האזרחות. נשים חסרות מעמד בישראל מתמודדות עם אתגרים שונים: מחסור בנגישות לשירותים רפואיים, שירותי רווחה ושירותים שונים היכולים לספק הגנה, העדר זכויות עבודה וזכויות אזרח. זכויותיהן ופרנסתן של הנשים הללו תלויים בבני זוגן הגברים וכתוצאה מכך הן נתונות לסיכון מוגבר של אלימות משפחתית ואלימות מינית.

מענים מוצעים -

- על רשויות הרווחה להפעיל תוכניות שיקום לגברים האלימים, תוך הנגשת שירותים המאפשרים לנשים להגן על עצמן מהשלכות הפשיעה והאלימות, ואף לתרום למיגור הפשיעה בחברה.

- כמו כן לנוכח חוויות טראומטיות שנשים חוו בחייהן בעבר ובהווה, יש צורך להעצים נשים באמצעות טיפולים רגשיים קבוצתיים ופרטניים. בתוך כך על גורמי הרווחה ברשויות

המקומיות לפעול להעלאת המודעות הציבורית לגבי הערוצים האפשריים לקבלת טיפולים גשיים, ולפעול למען נגישותם של הטיפולים מסוג זה ביישובים ובכפרים הבלתי מוכרים.

- בתקופת הלחימה יש לפעול להגברת הפיקוח, הסינון והעברת המידע. אנו קוראות לממשלה לקחת אחריות כוללת על ביטחון האישי של נשים, ילדים וגברים ולוודא כי מתקיימים מנגנוני פיקוח יעילים והדוקים על חלוקת הנשק, לרבות מנגנוני העברת מידע יעילים בין המשדדים והמערכות השונות, על מנת לוודא כי מי שהינם בעלי עבר אלים, אלימות במשפחה או בעלי רקע של מסוכנות על רקע נפשי יאותרו בתהליך הסינון ולא יקבלו לרשותם נשק קטלני. בנוסף, נדרש פיקוח על החזקת כספת כנדרש, באופן שיפחית את הסיכון לגניבת כלי נשק, והפיכתם לנשק בלתי חוקי במרחב האזרחי.

שוק העבודה והשלכות תעסוקתיות –

בדומה לכלל הנשים, עובדות רבות נאלצות להימנע מהגעה לעבודה בשל הנחיות פיקוד העורף; העדר מיגון בבתי הספר של ילדיהם; אי פתיחת מעונות של ילדים מתחת לגיל 3; מסגרות חינוך נוספות שלא נפתחו ועוד. נשים הן הנושאות העיקריות בנטל הטיפול בילדים בשגרה, ובעת המלחמה ביתר שאת, ויש צורך לדאוג לכך שעבודה זו לא תיצור מצב של פגיעה מוגברת בנשים, חשש זה הינו רלוונטי באופן מועצם לאימהות יחידניות או גרושות, הנושאות לבד בנטל הכלכלי של המשפחה.

מפניות המגיעות למרכז הזכויות לנשים בחברה הבדואית ולקו הייעוץ, עולות סוגיות של פיטורים בעת מלחמה, המעמיקות את חוסר השוויון המגדרי הקיים ממילא בשוק התעסוקה כלפי נשים, ועוד יותר כלפי נשים בחברה הבדואית. בנסיבות אלה, גיבוש מתווה מידי הנותן מענה ראוי למעסיקים הינו דחוף והכרחי.

מרבית הנשים העובדות באוכלוסייה הבדואית הינן עובדות קבלן ו/או עובדות שעתיות המועסקות לפי שעות או משמרות, ללא היקף משרה קבוע. במצב זה, העובדות זכאיות לשכר בהתאם לכמות השעות בהן הן עבדו בפועל. במצב המלחמה הנוכחי, נשים אלה סובלות מפגיעה קשה בשכרן ובמצבן התעסוקתי, באופן שהן מתקשות לקבל עבודה ובפועל מצומצמות שעות ההעסקה שלהן עד כדי מצב שחלקן הגדול לא מקבלות שעות בכלל. לצד זה, עובדות אלו אינן מפוטרות ולא מוצע להן לצאת לחל"ת, וחלקן לא מעוניינות להתפטר. עד כה לא התקבלה כל הנחיה בעניין זה ממשדד האוצר, ממשדד העבודה וממשדד הכלכלה, ואין גם כל התייחסות לנושא זה במסגרת התוכניות שהוצגו. יצוין, כי היבט זה רלוונטי גם לנשים המועסקות בשכר חודשי, אך נדרשות לצמצם את היקף משרתן ע"י המעסיק בשל השלכות המצב.

בהקשר זה לא מעט מהנשים העובדות בקרב החברה הבדואית הינן עובדות חיוניות, ומתוך פניות שהתקבלו לאחרונה עולה כי אימהות לילדים מתחת לגיל 14 או לילדים עם צרכים מיוחדים עד גיל 21 נדרשות להתייצב במקום העבודה, בהתאם לחוק שירות עבודה בשעת חירום ותקנותיו, הקובעות כי בעבודה של אשה שהיא אם לילדים הנתונים לטיפול יובאו בחשבון ע"י המעסיק הקשיים העלולים להיגרם לאשה בטיפול בילדיה ובדאגה להם. אולם בפועל, מעסיקים לא מגלים התחשבות ועובדות אלו מועסקות בתנאי העבודה הרגילים ואף יותר מכך. זאת לאור ההגדרה העמומה המצויה בחוק בקשר לאימהות עובדות חיוניות, ואי מתן הנחיות בדבר טיב והיקף ההתחשבות.

בנוסף, מפניות שהגיעו אלינו עולה גם כי התנאים להגעה לעבודה מהווים בימים אלו מכשול בשל תחבורה ציבורית לקויה, חלקית ומשובשת, מקומות לא ממוגנים על פי הנחיות פיקוד העורף או ממוגנים חלקית, וכן מקומות בהם אין קליטה סלולארית, אשר אינם מאפשרים תקשורת עם הבית.

מדיווחי נשים מהחברה הערבית עולה כי ישנה פגיעה משמעותית בתחושת המוגנות והביטחון במקום העבודה. מאז פרוץ המלחמה ניכרת עליה משמעותית ומטרידה מאד בהיקף ההסתה והאלימות כלפי החברה הערבית. נשים רבות מעלות חשש לשלומן, ובתוכו גם חשש לצאת לרחוב

או להגיע למקומות העבודה בעת הזו, דבר המשליך משמעותית על מצבן התעסוקתי והכלכלי ועל חוסנן הנפשי.

מענים מוצעים –

- גיבוש מתווה מיידי הנותן מענה ראוי למעסיקים על מנת להימנע מגל פיטורים המוני.
- מתן התייחסות במתווה הפיצויים המתגבש עתה לעובדות השעתיות, ולכלול מתן פיצוי הולם חלף השכר לעובדות שהיקף שעות העבודה שלהן צומצם במידה ניכרת בעת תקופת המלחמה, כאשר אין המעסיק סגר את המפעל או חדל פירעון.
- הגנה מפני פיטורים בשל אפליה – יש להגביר מנגנונים לצורך וידוא הגנה על עובדות על בסיס רקע לאומי, ולגלות זהירות יתרה בהליכים הקשורים לסיום העסקה במקרים אלה.
- קביעת הנחיות ברורות ומפורטות לגבי תנאי העבודה של אימהות עובדות חיוניות במצב חירום ובתוך כך מוצע לקבוע זהות ברורה על מי מוטלת החובה מבין המעסיקים לקיים שמרטפיה עבור הילדים של האימהות המגיעות לעבודה ואין להן סידור לילדים, ו/או קיצור שעות העבודה, ו/או לכלול תוספת שכר בשל המאמץ למצוא סידור חלופי לילדים, לעיתים בתשלום, כאשר מסגרות חינוכיות סגורות, והסיכון הכרוך ביציאה לעבודה.

בריאות הגוף והנפש –

כפי שצוין לעיל, מרבית היישובים בחברה הערבית בדואית, והכפרים הבלתי מוכרים בפרט, אינם ממוגנים, דבר שיש לו השלכות מלבד הסכנה הממשית לביטחון ולחיים. כך למשל בשל העדר המיגון קופות חולים בחלק מהכפרים המוכרים ובלתי מוכרים נסגרו. דווקא בעת לחימה, בה ישנה היזקקות מוגברת לשירותים רפואיים, נשים בחברה הבדואית נאלצות לוותר על שירותים אלו בשל חוסר נגישותם והמרחק הרב אותן להגיע למרפאה הנמצאת ביישוב אחר.

ישנה חשיבות במניעת הזנחה בריאותית מסוכנת בקרב נשים, בזמנים אקוטיים נשים נוטות להציב את עצמן אחרונות בסדר העדיפויות המשפחתי וכך הן עלולות לשכוח או לדחות בדיקות ובאופן כללי להזניח את הטיפול בעצמן עם אפקט של פגיעה בבריאותן.

כמו כן דיווחיהן של נשים בחברה הבדואית מצביעות על מצוקה עמוקה נפשית המתחוללת אצלן ובקרב ילדיהן, נשים אלו מדווחות על רמות חרדה ומתח ניכרים, משום חוסר היכולת להתגונן בבטחה, לשמור על שלומם וביטחונם של הילדים ומבוגרים, ותחושה כי גורלם מופקר.

בדומה ואף באופן מועצם יותר, נשים מהכפרים הבלתי מוכרים מדווחות על תחושות פנימיות מעורערות ושליליות – חוסר אונים, תסכול, עצב, דכאון ואיבוד שליטה עצמית.

בקרב הנשים בגילאים הבוגרים נמצא כי הן סובלות מלחצים ומתח נפשי. הסיבה לכך כפי שהן מעידות נעוצה בכך שהן אינן בקו הבריאות, חלקן במצב סיעודי ובעלות צרכים מיוחדים, ואין כל התאמה בין הצרכים שלהן למצב החירום.

בנוסף מתוך העדויות ניתן להבחין במשבר זהות ובעיקר אצל נערים ונערות. מתקפות החמאס על תושבים ואזרחים ערבים, בדואים, רציחתם של אלו וחטיפתם של אזרחים ללא הבחנה, יצרה טראומה. נשים מדווחות על חוסר יכולת וידע איך לנהל שיח על בלבול זהות, כערבים החיים בכפרים לא מוכרים מצד אחד, מול היותם אזרחים החיים במדינת ישראל מהצד השני. בנוסף לכך, יש המדווחות על תחושה של חשש לצאת למרחבים הציבוריים המעורבים, בשל החשדנות וההסתה שנוצרה כלפי אזרחים ואזרחיות.

ישנו רצון עז וצורך לקבל שירותים פסיכולוגיים ונפשיים, על מנת לקבל אוזן קשבת, לפחות שיקשיבו להן, ולמה שיש להן להגיד. וזאת ככל הנראה על רקע היותן חיות בכפר לא מוכר, ומי

שמורגלות להיות בלתי נראות ושקופות, תקופת המלחמה מחדדת ומחזקת את הצורך הזה, לתת להן מרחב לפרוק את אשר על ליבן.

אתגר נוסף הקושי עליו הצביעו המטפלות הרגשיות בעבודתן הוא חוסר התאמה והלימה בין הכלים לריפוי עבור נשים ילדים ונוער בזמן מלחמה, לאוכלוסייה בכפרים הלא מוכרים. לצורך ההבהרה מסבירות מטפלות, למשל, כי חלק מהמלצות הניתנות על דרכי הפחתת לחצים ומתח הן לבצע פעילות גופנית, הליכה פשוטה בחוץ, לקיים חוג ריקוד או נגינה קבוצתי לילדים. אולם בעת מלחמה ובעיקר בכפרים הבלתי מוכרים אין יכולת מעשית לקיים אף לא אחד מבין הפעילויות המוצעות, האימהות חוששות לאסוף את הילדים יחדיו ולקיים מפגש חברתי עבורם, שמא לא ייהרגו כל הילדים יחד. יוצא אפוא שמטפלות רגשיות מתקשות לתת כלים והמלצות יעילות ומעשיות.

מענים מוצעים -

- מציאת פתרונות מיידיים למיגון קופות חולים ומרפאות לצורך פתיחתם ביישובים ובכפרים הערביים בנגב.

- שמירת רצף טיפולי, בדגש על טיפולים התפתחותיים לילדים ורצף טיפולי לנשים: נשים בהריון ונשים לאחר לידה - נדרשות הדרכות והנחיות ייעודיות למצבי חירום, כגון: הנחיות למניעת פגיעה במעבר למרחב המוגן, התמודדות עם התקפי חרדה סמוך ללידה, היערכות ללידה בחירום וכיו"ב.

- דרושה תכנית טיפולית ושיקומית עבור אוכלוסיית הנשים המבוגרת, למפות את הצרכים שלהן בעת חירום ודרושה תכנית מותאמת לגיל.

- יש לקדם תוכנית אשר תציע משאבים חיוניים לתמיכה בתפקוד הכללי של האישה הערבייה הבדואית תוך כדי חשיפה ולמידה למגוון נושאים רלוונטיים שיכולים לשפר ולחזק את תפקודה של האישה הבדואית בתוך תחומים שונים, כמו: משפחה, הורות, זוגיות, מערכת חינוך ועוד. יש להציע לאימהות כלים פרקטיים להתמודדות יעילה במצבי לחץ ומשברי חיים שונים.

- בנוסף, נדרש תגבור משאבים לטיפול נפשי בשל החשיפה האינטנסיבית למראות הקשים.

- תוספת מיידיית של תקנים למשרות בתחומי הטיפול במערכות הרווחה והבריאות – עו"סיות, פסיכולוגיות, פסיכיאטריות ועוד.

- העלאת מודעות בקרב נשים למניעת הזנחה עצמית על מנת למנוע סיכונים וסיבוכים בריאותיים ולמענים הקיימים לחוסן נפשי ובריאות הנפש.

- יצירת מרחבים ומעגלים בטוחים לדבר בחופשיות, מבלי שרגשות ומחשבות לגבי משבר הזהות יתפסו כבגידה במדינה, ויתקלו בניסיונות השתקה. יש לתת לנערות ונערים כלים כיצד לפתור את בלבול הזהות, כיצד ניתן לחיות בשלום עם שתי זהויות. דרושה התערבות מיוחדת של גורמי רווחה לסייע לצעירים וצעירות ואף למבוגרים להבין כיצד להתמודד עם המצב ועם המורכבות של הזהות.

מיצוי זכויות – ישנו צורך לחזק ולסייע לנשים ומשפחותיהן שנפגעו באופן ישיר מהאירועים במימוש הזכויות המגיעות להן מגורמים שונים, וכן גם בקרב אוכלוסיות נשים נוספות בחברה הבדואית בעקבות הצורך למצות זכויות בהקשרים כלכליים ותעסוקתיים כתוצאה מהפגיעה הכלכלית של המלחמה במשק.

נשים, אימהות, בעת הזו, כמי שעל פי רוב נושאות במרב נטל גידול הילדים, יזדקקו למיצוי זכויות באופן רחב יותר מיתר האוכלוסייה.

התשתית הקיימת למיצוי זכויות אינה נותנת מענה מספק לנשים בחברה הבדואית שזקוקות להדרכה באופן משמעותי על מיצוי הזכויות, מילוי טפסים למי שאינן שולטות בשפה העברית, וכן אוכלוסיות שמתקשות להיעזר במרחב הדיגיטלי לצורך קבלת מידע, אשר כפי שצוין רעוע בפני עצמו בישובים הבדואים וכמעט לא קיים מרחב דיגיטלי זמין בכפרים הבלתי מוכרים.

מענים מוצעים -

- הרחבה משמעותית של מנגנוני מיצוי הזכויות והנגשת זכויות. מכל האמור לעיל עולה, ביתר שאת, הצורך בהנגשה שפתית של המידע, וכן לייצר מנגנונים אשר יסייעו לאוכלוסייה הבדואית ונשים בפרט, במילוי טפסים, ובהבנת המידע וכן טיוב המערכות הדיגיטליות הקיימות ויצירת קשר יזום עם תושבות שזכאיות לזכויות.

- יש גם ליעל במיוחד את התהליכים ביחס לילדים אשר נותרו ללא הורים, בין אם הוריהם נחטפו, נעדרים או נרצחו בהתקפת הטרור. יש לייחד לכך אנשי ונשות צוות מקרב הרווחה, מערכת המשפט, ביטוח לאומי ועוד על מנת למנוע את האפשרות ש"יפלו בין הכיסאות" יש צורך במתן מענים מהירים לסוגיות משפטיות ומיצוי זכויות של ילדים אלה, כגון צורך במינוי אפוטרופוסים, מתן קצבאות וסיוע ועוד.

- נשים חסרות מעמד שרבות מהן איבדו את עבודתן נוכח ההאטה בעבודת המשק ולעיתים גם נוכח ההכרח להישאר עם ילדיהן בבית, בהעדר מערכת חינוך מתפקדת, אינן מקבלות דמי אבטלה ואף לא זכויות סוציאליות אחרות, כמו גימלת הבטחת הכנסה. על מדינת ישראל לגבש מתווה מידי למענה, סיוע וזכאויות בעת החירום הקשה הזו לכל הנפגעות והנפגעים, ללא קשר למעמדם ומעמדן.

צורך בייצוג – מובילות הפעילות ההתנדבותית בחמ"ל המשותף הינן בעיקר נשים, נשים רבות בחברה הבדואית נרתמו לסייע ולתרום, אפילו בצל הסיכונים הכרוכים בהשארת ילדיהן בבית, פעילות זו ומתוך הקולות שעלו בשטח, חדדה אף יותר את הצורך של נשים בחברה הבדואית לייצוג בוועד המקומי על מנת לקדם את הצרכים שלהן. אנו חוזרות וקוראות לממשלה להגביר מיידית את ייצוגן של נשים מכל קבוצות האוכלוסייה, המהוות מעל 50% מהאוכלוסייה, בכל שולחנות קבלת ההחלטות העוסקים במערכה הצבאית, בהשלכותיה, בהחזרת החטופים והחטופות ובהליכי השיקום האזרחיים הנרחבים, לבנות מנגנוני היועצות עם גורמים מקצועיים ועם ארגוני החברה האזרחית המתמחים בתחום המגדר וזכויות הנשים ולטייב את הליכי קבלת ההחלטות המשפיעים על החברה הישראלית כולה.

סיכום-

לפיכך, ולנוכח מה שהוזכר לעיל נבקשך לפעול בהקדם ולספק הגנה לנשים הבדואיות.

בברכה ,

שירין אבו עמאר אלקרנאוי, עו"ד חנאן אלסאנע, עו"ד

עמותת איתך מעכי משפטניות למען צדק חברתי

shirinamar@itach.org.il

העתקים :

מר מאיר בינג, מנכ"ל המשרד לשוויון חברתי

מר משה סימן טוב, מנכ"ל משרד הבריאות

מר מאיר שמעוני, מ"מ מנכ"ל משרד הבריאות

מר ישראל אוזן, מנכ"ל משרד העבודה

מר ינון אהרוני, מנכ"ל משרד הרווחה

גבי מירב שטרן, מנכ"לית המשרד לקידום מעמד האישה

גבי אושרה פרידמן, סמנכ"לית המשרד לקידום מעמד האישה

מר ליאור כלפה, מנהל אגף בכיר לפיתוח כלכלי בחברה הבדואית בנגב

מר האני ואקד, החטיבה החברתית, משרד המשפטים

גבי דינה דומיניץ, מנהלת יחידת התיאום הממשלתי למאבק בסחר בבני אדם, זנות ופוליגמיה,

משרד המשפטים